

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ

У статті аналізуються сучасні дослідження проблеми підготовки майбутнього вчителя. Розглянуто особливості підготовки майбутнього вчителя до громадянського виховання з позицій особистісного, діяльнісного і компетентнісного підходів.

Ключові слова: підготовка майбутнього вчителя; громадянське виховання молодших школярів; особистісний, діяльнісний і компетентнісний підходи.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Реформування системи освіти України, що відбувається внаслідок соціальних перетворень, зумовлює необхідність її удосконалення, наближення до рівнів світових освітніх стандартів. Перехід до особистісно орієнтованої моделі навчання передбачає суттєву зміну вимог до організації процесу професійної підготовки майбутніх педагогів до виховної діяльності. Отже, проблему підготовки майбутнього вчителя до громадянського виховання учнів початкової школи доцільно розглянути з точки зору особистісного, діяльнісного і компетентнісного підходів.

Мета статті – проаналізувати сучасні підходи до вирішення проблеми професійної підготовки майбутнього вчителя, визначити сутність дефініції „підготовка майбутнього вчителя до громадянського виховання молодших школярів”.

Аналіз досліджень порушеної проблеми. Проблема професійної підготовки майбутнього педагога є актуальною у теорії та практиці вищої школи. Теоретичні концепції підготовки педагогічних кадрів на народознавчій основі закладені в працях І. Блажкевич, Г. Волкова, О. Ковальчук, С. Русової, В. Скуратівського, М. Стельмаховича, В. Струманського, В. Сухомлинського, В. Хрущ та ін. Питання професійного становлення педагога розглядали класики зарубіжної (Я. Коменський, Й. Песталоцці, А. Дистервег, Й. Герbart та ін.) та вітчизняної (Г. Сковорода, К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін.) педагогіки.

Сучасні дослідження питань професійної підготовки майбутніх учи-

телів відбуваються в таких аспектах: методологічні та методичні засади підготовки (А. Алексюк, С. Гончаренко, В. Заслуженюк, В. Луговий, О. Мороз, О. Пехота, І. Прокопенко, Т. Таранов, М. Шкіль, М. Ярмаченко та ін.); самоосвітня активність (Н. Ковалевська, В. Краснов та ін.); становлення професійної позиції (Є. Антипова, О. Бодаков, М. Гей, Е. Іванова, З. Курлянд, Н. Половникова, В. Семиченко, Л. Красовська та ін.); професійно-методична компетентність (Г. Татур, Д. Кузнєцова, М. Алясов та ін.); підготовка до інноваційної діяльності (Т. Алексєєнко, О. Березюк, М. Богданова, О. Горська, О. Євдокимов, І. Зязюн, М. Лещенко, С. Максименко, О. Пехота, Л. Петриченко, М. Сергєєв та ін.); вивчення компонентів виховної діяльності і вмій, які входять в неї (В. Єльманова, Г. Засобіна, С. Кисельгоф, Г. Мемельський, Л. Соколова та ін.); виховний потенціал педагога (В. Воробей, Ф. Гोनоболін, І. Зязюн, А. Кімова, П. Красовський, С. Крисюк, Л. Макарова, Г. Нагорна, Т. Позднєєва, А. Щербаков та ін.).

Виклад основного змісту дослідження. Особистісний підхід як базова ціннісна орієнтація навчального процесу є домінуючим у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя. Особистісний підхід вимагає побудову навчального процесу з урахуванням особистісних диспозицій і мотиваційних конструктів суб'єктів навчання. Лише за таких умов стає можливим розкриття потенційних можливостей, здійснення особистісно значущого та суспільно прийнятого самовизначення, самореалізації та самоутвердження особистості майбутніх учителів.

З позицій діяльнісного підходу підготовка майбутнього вчителя до громадянського виховання учнів початкової школи передбачає таку форму активності студента, в процесі якої він досягає свідомо поставлених цілей, що формуються внаслідок виникнення певних потреб особистості.

Акцент на компетентнісний підхід обумовлюється вимогами реформування національної системи освіти, тому кінцевим інтегрованим результатом навчальної діяльності у процесі професійної підготовки є компетенції суб'єктів навчання.

У дослідженнях Є. Бондаревської, Н. Дем'яненко, В. Кушнір, С. Нікітчиної, Л. Пелех, О. Пехоти, О. Піскунова, В. Сагарди, А. Старєвої, Л. Сущенко, Г. Троцько та ін. знаходимо різні підходи до розуміння поняття “професійної підготовки вчителя”.

Погоджуємось із визначенням професійно-педагогічної підготовки вчителя, яке дають О. Пехота та А. Старєва. За словами авторів, професійно-педагогічна підготовка учителів – це “процес навчання

(викладання і учіння), засвоєння майбутнім педагогом професійних загально педагогічних і методичних знань, вироблення відповідних умінь і навичок студента в ході педагогічної практики; формування у нього потреб самоосвіти, самовдосконалення і самореалізації; досягнення з цією метою єдності педагогічної теорії і практики, фундаментальності та мобільності, науковості й культуровідповідності професійних знань [8, с.17]”.

Л. Пелех у змісті професійної підготовки особистості майбутнього вчителя визначає умови ефективності впливу системи масових виховних заходів. На думку вченої, це такі умови: взаємозв'язок між активною участю студентів у масових виховних заходах і рівнем їх професійної готовності до організації виховної роботи у школі; між соціальною активністю у ВНЗ і їх готовністю до самореалізації та самоактуалізації; між впевненістю в своїх силах і їх інтелектуальною сферою та загальною ерудицією [6, с.16].

Зазначені аспекти професійної підготовки майбутніх педагогів є важливими у формуванні готовності здійснювати виховну діяльність і підтверджують актуальність проблеми.

На основі аналізу дисертаційних досліджень і наукових публікацій останніх років (Л. Куторжевська, Н. Савчак, Г. Шах, Н. Яремчук та ін.), можна констатувати появу нових підходів до підготовки студентів до виховної діяльності.

Так, Н. Яремчук поняття “готовність студентів до виховної діяльності” розуміє як єдність теоретичної, практичної і морально-етичної підготовки майбутнього педагога до здійснення всіх видів виховної діяльності. Учена зауважує на важливості цілісного формування особистості за наявності певних якостей майбутнього вихователя, наявності в нього знань, умінь та навичок, які сприятимуть успішності виховної діяльності. Готовність до виховної діяльності, на думку дослідниці, складається з цільового, мотиваційного, знанневого, діяльнісного та оцінно-результативного компонентів.

Г. Шах акцентує увагу на доцільності використання засобів народознавства у підготовці майбутніх учителів до виховної роботи. На думку вченої, це сприятиме формуванню у студентів національних почуттів, національної свідомості та самосвідомості, загальнолюдських цінностей, які є дуже важливими та необхідними в майбутній практичній виховній роботі.

У дослідженні процесу підготовки майбутнього вчителя до роботи вихователем у ЗНЗ для дітей сиріт Л. Куторжевська акцентує увагу на

теоретичній та практичній підготовці студентів. Теоретичному аспекту відповідає інформаційний критерій, який передбачає наявність знань та усвідомлення важливості виховної роботи. Практичному аспекту відповідають операційний критерій та критерій особистісної причетності.

Різні напрями фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів представлено в дослідженнях К. Авраменко, Д. Іванов, М. Парфьонов, Л. Петриченко, М. Севастюк, Є. Улятовська, Л. Філатова, Л. Хомич та ін. Учені доходять висновку, що сутність фахової підготовки майбутніх учителів полягає у формуванні готовності студентів здійснювати професійну діяльність.

Так, Л. Хомич систему психолого-педагогічної підготовки вчителя початкових класів визначає як “складне цілісне і багатоаспектне структурне утворення, функціонування якого спрямоване на підготовку майбутнього спеціаліста, здатного творчо підходити до розв’язання проблем навчально-виховного процесу з молодшими школярами”. Ученою підкреслюється важливість єдності навчально-пізнавальної, наукової і практичної роботи студентів, спрямованої на реалізацію діяльнісного підходу [9].

М. Парфьонов поняття “професійна готовність майбутнього вчителя” інтерпретує як підґрунтя виконання будь-якої педагогічної діяльності.

М. Севастюк зауважує, що метою професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів є особистість фахівця, професійний розвиток студентів, їхньої педагогічно прогностичної спрямованості, компетентності, професійно значущих якостей.

У дослідженні Л. Петриченко послідовно проводиться думка про взаємозв’язок інноваційної педагогічної діяльності вчителя початкових класів та професійної готовності до неї. Цей зв’язок виявляється в наступному: “по-перше, готовність як активний стан особистості породжує діяльність; по-друге, готовність є результатом діяльності; по-третє, готовність як якість особистості визначає установки на професійну діяльність [7, с. 6]”.

Проаналізовані концептуальні підходи до визначення професійної підготовки майбутнього вчителя складають теоретико-методичне підґрунтя розв’язання завдань підготовки майбутнього вчителя до громадянського виховання учнів початкової школи.

Підготовці майбутніх учителів початкових класів до виховної роботи присвячені дослідження І. Бужини, Л. Волик, Л. Зімакової, І. Казанжи, С. Лавриненко, Л. Мацук, С. Паршук, Д. Пашенка В. Петрук, А. Хоменко та ін.

На нашу думку, результатом професійної підготовки вчителя до громадянського виховання учнів початкових класів є формування готовності здійснювати окреслену діяльність з позицій гуманізації педагогічної діяльності.

З огляду на це важливими є висновки досліджень Д. Пашенка щодо формування готовності майбутніх учителів початкових класів до гуманістичного виховання учнів. Поняття “готовність до гуманістичного виховання” вчений трактує як “сукупність особистісних, психологічних і професійних особливостей вчителя, що охоплюють мотиваційну, змістово-процесуальну та дієво-оперативну сферу педагогічної діяльності, яка дає йому змогу успішно реалізовувати цілі гуманістичного виховання [5, с.169]”.

А. Хоменко зауважує на доцільності встановлення особистісно орієнтованих відносин учителя й учнів у виховному процесі загальноосвітньої школи першого ступеня. Ученою визначено виховну сутність такої взаємодії, яка сприяє когнітивно-емоційному взаємообміну суб’єктів виховного процесу, збільшує значущість особистості вихованця для педагога, допомагає ціннісно сприймати особистість іншого та створює умови для взаємозумовленого зростання вчителя й учня початкової школи.

У докторській дисертації І. Бужини “готовність майбутніх учителів до формування гуманістичних відносин молодших школярів” інтерпретується як „цілісне, стійке полі компонентне утворення, яке забезпечується позитивною мотивацією, оволодінням сучасною технологією формування гуманістичних якостей у майбутніх учителів, їхньою потребою до педагогічної рефлексії [1, с.16]”. Компонентами готовності майбутніх учителів до формування гуманістичних відносин молодших школярів вчена визначає такі: мотиваційно-когнітивний, комунікативний, проєктивно-конструктивний, оцінно-регулятивний.

Так, С. Лавриненко надає визначення поняття „готовність майбутніх учителів до національного виховання учнів засобами мистецтва”, що трактується вченою “як фахова компетентність, яку характеризують сукупність взаємозв’язаних, сутнісних орієнтацій, знань, умінь, навичок і досвіду виявлення і реалізації потенційних виховних можливостей засобів мистецтва в національному вихованні учнів початкових класів [3, с. 8]”. Учена визначає такі складові означеної готовності: цільовий, мотиваційно-стимулятивний, операційно-діяльнісний, контрольно-регулятивний компоненти.

“Готовність розглядається як результат діяльності вищої педагогічної школи України, як своєрідне професійне новоутворення, що ха-

рактизує новий тип особистості вчителя в умовах правової держави з пріоритетами гуманізму й демократії”, – зауважує Л. Мацук [4, с. 10-11]. На думку вченої, готовність до педагогічної діяльності являє собою синтез різних видів компетенцій майбутнього педагога. Дослідниця виокремлює такі групи компетенцій, що становлять підґрунтя змісту готовності майбутнього вчителя до правового виховання молодших школярів: нормативно-інституційна, ідеолого-ціннісна, прогностична, процесуально-функціональна.

І. Казанжи поняття “готовність учителя початкових класів до позаурочної виховної роботи” визначає як “складне інтегроване поняття, що передбачає єдність теоретичної, практичної і морально-етичної підготовки майбутнього вчителя початкових класів до здійснення всіх видів виховної діяльності з учнями в поза навчальний час, установлення творчих зв’язків із різноманітними позашкільними закладами у справі виховання молодших школярів [2, с. 181]”. На думку вченої, результатом підготовки студентів до позаурочної виховної роботи є сформованість професійно-виховної компетентності, у структурі якої виділяються такі складові: когнітивно-виховна компетенція, конструктивно-виховна компетенція, регулятивно-оцінна компетенція.

Л. Волик у процесі діагностики готовності майбутніх учителів початкової школи до полікультурного виховання використовує такі критерії: теоретичний (знання теоретичних положень полікультурної освіти та виховання), особистісний (самоповага, відповідальність, емпатія, доброзичливість, толерантність, самосвідомість, відкритість, безконфліктність, полікультурний світогляд) та діяльнісний (здатність до співпраці, адекватне педагогічне спілкування, комунікативно-мовленнєва та соціокультурна компетенції).

У низці досліджень (І. Бужина, Т. Іванова, М. Козак, О. Макарова, І. Парасюк, О. Ярошенко та ін.) виокремлюються такі основні компоненти готовності до педагогічної діяльності: мотиваційний (аксіологічний або ціннісно-мотиваційний), що включає потреби і мотиви; змістово-процесуальний (змістовий, пізнавально-орієнтаційний або мотиваційно-когнітивний), що передбачає наявність теоретичних знань і розуміння суті тієї чи іншої діяльності; проєктивно-конструктивний (процесуальний, праксеологічний, операційний, дієво-операційний або рефлексивний), що фіксує необхідні практичні уміння.

Висновки. На підґрунті аналізу досліджень проблеми підготовки майбутніх учителів підготовку майбутнього вчителя до громадянського виховання учнів початкової школи визначимо як усвідомлений особистісно значущий та внутрішньо сприйнятий процес формування готовності сту-

дентів здійснювати громадянське виховання учнів початкової школи.

Готовність майбутнього вчителя до громадянського виховання учнів початкових класів розуміємо як стан сформованості фахової компетентності здійснювати громадянське виховання молодших школярів, яку характеризують наявність мотиваційно-ціннісного, інтелектуально-когнітивного та творчо-діяльнісного компонентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бужина І.В. Теорія і практика підготовки майбутніх учителів до формування гуманістичних відносин молодших школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / І.В. Бужина. – К., 2005. – С. 16.
2. Казанжи І.В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до позаурочної виховної роботи: дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / Казанжи Ірина Володимирівна. – Одеса., 2002. – С. 181.
3. Лавриненко С.О. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до національного виховання учнів засобами мистецтва: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / С.О. Лавриненко. – Кіровоград, 2005. – С. 8.
4. Мацук Л.О. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до правового виховання молодших школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / Л.О. Мацук. – Тернопіль, 2002. – С. 10–11.
5. Пашенко Д.І. Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до гуманістичного виховання учнів: Монографія / Д.І. Пашенко. – К. : Науковий світ, 2005. – С. 169.
6. Пелех Л.Р. Формування особистості майбутнього вчителя у системі масових виховних заходів вищого навчального закладу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / Л.Р. Пелех. – К., 2001. – С. 16.
7. Петриченко Л.О. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до інноваційної діяльності в позааудиторній роботі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / Л.О. Петриченко. – Кіровоград, 2007. – С. 6.
8. Пехота О.М. Особистісно-орієнтоване навчання: підготовка вчителя: Монографія / О.М. Пехота, А.М. Старєва. – [2-е вид. доп. та перероб.]. – Миколаїв: Вид-во „Ліон”, 2006. – С. 17.
9. Хомич Л.О. Система психолого-педагогічної підготовки вчителя початкових класів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / Л.О. Хомич. – К., 1999. – 38 с.

ЩЕРБАК И.В.

**ПОДГОТОВКА БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ К ГРАЖДАНСКОМУ
ВОСПИТАНИЮ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ: СОВРЕМЕННЫЕ
ПОДХОДЫ К ПРОБЛЕМЕ**

В статье анализируются современные исследования проблемы подготовки будущего учителя. Рассматриваются особенности подготовки будущего учителя к гражданскому воспитанию с позиций личностного, деятельностного и компетентностного подходов.

Ключевые слова: подготовка будущего учителя; гражданское воспитание младших школьников; личностный, деятельностный и компетентностный подходы.

SHCHERBAK I.V.

**TRAINING OF FUTURE TEACHER FOR CIVIL EDUCATION OF
PRIMARY PUPILS: MODERN APPROACHES TO THIS PROBLEM**

The article analyses modern researches of the problem of teacher training. The particularities of future teacher training for civil education from the position of personal, active and competent approaches.

Key words: teacher training; civil education of primary pupils; personal, active and competent approaches.